

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ. ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 61:304.3]:378.091.33-027.22

Світлана БУХАЛЬСЬКА,
кандидат педагогічних наук,
заступник директора з виховної роботи
КЗВО «Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради

Софія БУХАЛЬСЬКА,
студентка магістратури
зі спеціальності «педагогіка вищої школи»
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО МЕДИЧНОГО ФАХІВЦЯ ТА ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті розкрито дефініції «професійна компетентність», «особистість», «освітнє середовище». З'ясовано зміст здоров'язбережувальних технологій як засобу формування професійної компетентності майбутнього медичного працівника та особистості в освітньому середовищі.

Ключові слова: здоров'язбережувальні технології, професійна компетентність, особистість, освітнє середовище.

В статті раскрыты дефиниции «профессиональная компетентность», «личность», «образовательная среда». Определено содержание здоровьесберегающих технологий как способа формирования профессиональной компетентности будущего медицинского работника и личности в образовательной среде.

Ключевые слова: здоровьесберегающие технологии, профессиональная компетентность, личность, образовательная среда.

The article defines «professional competence», «personality», «educational environment». The content of health-saving technologies as a means of professional competence formation of a future medical specialist and personality in the educational environment is revealed.

Key words: health-saving technologies, professional competence, personality, educational environment.

Постановка проблеми. Нова парадигма української освіти, зважаючи на орієнтири світового освітнього товариства, утверджує погляд на людину – особистість як найвищу цінність суспільства. Складовою гармонійного розвитку особистості є збереження та зміцнення здоров'я людини, виховання санітарно-гігієнічної культури, дотримання здорового способу життя, адже відомо, що без міцного здоров'я людина втрачає працездатність.

Таким чином, освіта ХХІ століття спрямовується на «людиноцентризм», зокрема ґрунтується на принципах сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу; створення умов для освіти протягом життя; доступності та наступності процесу здобуття вищої освіти [6].

За таких умов висувуються особливі вимоги до створення освітнього середовища з метою розвитку фахівця та особистості, а саме – забезпечення об'єктивних зовнішніх чинників, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це – система впливів і умов формування професійної компетентності та особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні. Водночас, освітнє середовище можна окреслити як систему умов формування та розвитку особистості в процесі засвоєння нею наукових знань, практичних умінь і навичок; набуття ціннісних особистісних характеристик.

Важливим, на нашу думку, є створення в освітньому середовищі педагогічних та медико-соціальних умов стосовно вільного доступу кожної людини до здобуття освіти, виховання цінностей, розвитку професійних і життєвих компетентностей, що забезпечують формування довшеної особистості на засадах збереження здоров'я, дотримання і поширення здорового способу життя. Вагомим у формуванні життєвої та професійної компетентності майбутніх медичних працівників, успішної здоров'язбережувальної діяльності є бережливе ставлення як до власного здоров'я, так і здоров'я оточуючих.

Варто зазначити, що про цінність здоров'я людини та необхідність його збереження окреслено в державних документах, зокрема: Державній стратегії «Здоров'я для всіх у XXI столітті», Концепції розвитку галузі охорони здоров'я, положеннях Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації», Програмі ВООЗ «Здоров'я – 2020».

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує, що проблема впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес української школи та дошкільних закладів актуалізовано в працях Т. Андрющенко, О. Василенко, О. Ващенко, Л. Гаращенко, В. Єфімова; значимість здоров'язбережувальних технологій у процесі підготовки педагогів окреслено в наукових дослідженнях Н. Беседи, Л. Борисенко, Д. Вороніна, А. Петрова, Т. Сущенко, І. Царенко, а методика навчання здоров'язбережувальних технологій студентів медичного університету – в роботах В. Донченко. Водночас у теорії та практиці педагогічної науки здоров'язбережувальні технології як засіб формування професійної компетентності й особистості в процесі підготовки майбутнього медичного фахівця висвітлені недостатньо.

Мета статті – актуалізувати здоров'язбережувальні технології як ефективний засіб формування професійної компетентності майбутнього медичного фахівця та особистості в освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Під дефініцією «здоров'язбережувальні технології», що широко застосовується дослідниками педагогічної науки, розуміють: валеологічне поняття формування здорового способу життя та виховання культури здоров'я; педагогічний супровід первинної профілактики, загартуванням та оздоровлення вихованців; інформаційно-методичні засоби фізично-виховних, спортивно-оздоровчих, фізично-реабілітаційних, медичних технологій тощо.

Відповідно до проблеми нашого дослідження проаналізуємо дотичні за змістом трактування поняття «здоров'язбережувальні технології».

В. Єфімова пропонує розглядати здоров'язбережувальні технології як: частину педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання здоровому способу життя та спрямована на вирішення питань здоров'язбереження в системі освіти; спосіб організації, модель навчального процесу, що гарантує збереження здоров'я всіх його суб'єктів; інструментарій освітнього процесу; систему вказівок, які повинні забезпечити ефективність і результативність навчання разом зі збереженням здоров'я [5, с. 59].

В. Ткаченко дефініцію «здоров'язбережувальні технології» трактує як послідовну цілеспрямовану систему взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, що включає науково обґрунтовані форми, методи, способи формування і збереження здоров'я, сукупність психолого-педагогічних методів і прийомів роботи

з дітьми, підходів до реалізації проблем, пов'язаних із оздоровленням і спрямованих на створення умов для збереження і зміцнення здоров'я, а також усвідомлення педагогом цінності власного здоров'я та здоров'я вихованців [10, с. 178].

На думку А. Петрова, здоров'язбережувальні технології виконують функції комплексу засобів, що цілеспрямовано й гарантовано забезпечують формування в суб'єктів педагогічного процесу в ході їх взаємодії готовності до здоров'ятворення та сприяють формуванню здоров'язбережувальних компетенцій як мети й результату здорового способу життя [9, с. 205].

О. Василенко переконує, що здоров'язбережувальні технології доцільно класифікувати за такими характеристиками:

- технології, що створюють безпечні умови для навчання та праці, а також ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей і гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям вихованця;

- технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання [2, с. 92].

Доцільним, на нашу думку, є поділ здоров'язбережувальних технологій на такі групи (за М. Смирновим):

- медико-гігієнічні – спрямовані на забезпечення першої домедичної допомоги та профілактики; контроль за належними гігієнічними умовами освітнього середовища; проведення щеплень, надання консультативної та невідкладної допомоги у медичному кабінеті освітнього закладу; моніторинг динаміки здоров'я школярів і студентів; профілактичні заходи напередодні епідемій; створення в закладі стоматологічного, фізіотерапевтичного й інших медичних кабінетів; контроль проведення занять із лікувальної фізичної культури, організація фітобарів;

- фізкультурно-оздоровчі – спрямовані на фізичний розвиток та оздоровлення учнів (студентів), які реалізуються на заняттях фізичної культури та фізичного виховання, спортивних секцій;

- екологічні – спрямовані на створення природних, екологічно оптимальних умов життя та діяльності людини, гармонійних відносин із природою;

- технології забезпечення безпеки життєдіяльності – спрямовані на збереження життя й забезпечуються завдяки вивченню дисциплін «Основи безпеки життєдіяльності», «Безпека життєдіяльності людини», «Основи охорони праці» [8, с. 17].

Серед освітніх здоров'язбережувальних технологій виділяють:

- організаційно-педагогічні – визначають структуру освітнього процесу з урахуванням запобігання негативним явищ: гіподинамії, перевтоми, зниження якості зору, інших дезадаптаційних станів;

- психолого-педагогічні – забезпечують психолого-педагогічний супровід суб'єктів освітнього процесу;

- навчально-виховні та розвивальні – сприяють реалізації програм і проектів формування культури здоров'я, розвитку мотивації до здорового способу життя, попередження шкідливих звичок тощо.

Отже, педагогічна практика показує, що здоров'язбережувальні технології як педагогічні технології навчання, виховання й розвитку ґрунтуються на вікових особливостях пізнавальної діяльності дітей, учнів, студентів, дорослих; навчанні на оптимальному рівні складності; варіативності освітніх форм і методів; оптимальному поєднанні рухових і статичних навантажень; навчанні за оптимальної кількості учасників у групах; доцільності й неперенасиченості використання наочності й поєднанні різних форм надання інформації; створенні емоційно сприятливої ситуації; формуванні позитивної мотивації до навчання, виховання й розвитку; пропагуванні здорового способу життя.

Зауважимо, що завданням сучасної української школи є формування насамперед здорової особистості з активною життєвою позицією та ціннісним ставленням до себе, що передбачає вміння цінувати себе як носія фізичних, психічних та соціальних сил. Зокрема, ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» виявляється в здатності особистості об'єктивно оцінювати свою зовнішність, фізичний розвиток, працездатність; в умінні визначати функціональну спроможність, виявляти вольові риси і корисні звички; у навичках вести здоровий спосіб життя, відновлювати фізичну силу та дотримуватись особистої гігієни; у піклуванні про стан власного здоров'я.

Ціннісне ставлення до свого психічного «Я» – це пізнання власного внутрішнього світу; реальної самооцінки своїх можливостей, прагнень, бажань; уміння визначати протипоказання до виконання фізичних і розумових навантажень з урахуванням віку, стану здоров'я, самопочуття; самоаналіз психічного стану, думок, намірів; самовизнання своїх позитивних і негативних характеристик; здатність до самовдосконалення, саморозвитку та самореалізації.

Ціннісне ставлення до свого соціального «Я» уможлиблює здатність адаптуватися в соціумі; орієнтуватися та мобілізуватися у змінних умовах життя; виявляти активну громадську позицію й комунікативні характеристики; реально визначати свій статус в соціальній групі; запобігати конфліктам та підтримувати колегіальні та дружні стосунки в товаристві.

Формування особистості починається з моменту народження та є складним, тривалим, суперечливим процесом упродовж усього життя людини. У процесі розвитку людини, тобто удосконалення її функцій та якостей, що стосуються духовної, психічної, біологічної та соціальної сфер життєдіяльності, формуються ті психічні та фізичні особливості, які утворюють її індивідуальність – синтез тих зовнішніх та внутрішніх особливостей особистості, які забезпечують її оригінальність і самобутність [3].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження не заперечують біологічну основу розвитку особистості, а саме спадкові анатомо-фізіологічні ознаки та стан здоров'я, під яким розуміють природну, абсолютно життєву цінність, яка займає найвищий ступінь на ієрархічній градації цінностей і пріоритетів, а також у системі таких категорій людського буття, як інтереси, ідеали, гармонія, краса, сенс життя.

У сучасній українській школі виокремлено наскрізні змістові лінії як засіб інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, котрі необхідно враховувати при формуванні освітнього середовища. Завданням наскрізної лінії «Здоров'я і безпека» є становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище [7].

В основу освітнього процесу вищих медичних навчальних закладів покладено компетентнісний підхід як системоутворювальний фактор розвитку здоров'язбережувальних особистісних якостей та формування позитивного ставлення студентів до здоров'я людини. Ми погоджуємось із твердженням В. Донченко, що компетентнісний підхід допомагає сформувати в студентів медичного університету спеціальні профілактичні компетенції в структурі здоров'язбережувальної компетентності з метою використання здоров'язбережувальних технологій, підготувати їх до ефективного застосування своїх знань, умінь і навичок при розв'язанні професійних задач, а також заохочувати студентів до саморозвитку, самореалізації та здобуття особистісного досвіду здоров'язбережувальної діяльності [4, с. 30].

Мета здоров'язбережувальних освітніх технологій – сформувати в студентів необхідні знання, вміння та навички поширення здорового способу життя, профілактики згубних звичок; навчити застосовувати їх як у повсякденному житті, так і професійній діяльності, адже професійна компетентність студентів вищих медичних навчальних закладів – це особистісна характеристика майбутнього фахівця медичної галузі, що відображає рівень теоретичних знань, практичних умінь і навичок з тієї чи іншої медичної спеціальності, набутих медико-деонтологічних і здоров'язбережувальних характеристик, ціннісно-мотиваційних та морально-етичних орієнтирів [1, с. 75]. Професійна компетентність у нашому дослідженні охоплює здоров'язбережувальну спрямованість особистості; мотивацію до належного виконання професійних обов'язків; здатність до подолання стереотипів; готовність здійснювати здоров'язбережувальну діяльність; соціально-професійна мобільність, принциповість, вимогливість до себе, цілеспрямованість.

Застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі є ефективним засобом формування професійної компетентності студентів-медиків. Науково-педагогічні працівники вищих медичних навчальних закладів у співпраці зі студентами, фахівцями соціально-психологічної служби та лікувально-профілактичних установ повинні створити такі умови навчання, виховання й розвитку, за яких здоров'язбережувальні технології реалізуються комплексно й ефективно. На нашу думку, доцільними умовами означеної проблеми є педагогічні та медико-соціальні з використанням інтерактивних форм і методів навчання (моніторинг стану здоров'я студентів; виявлення порушень постави, стопи, зору; профілактика захворювань, пов'язаних зі шкідливими звичками; загартування, дотримання особистої гігієни; інтегровані спецкурси медико-профілактичного та фізично-реабілітаційного спрямування; освітні та медико-соціальні заходи: тематичні семінари, тренінги, «релакс-платформи», «медичні пікніки» тощо.

Формування компетентного ставлення до власного здоров'я особистості неможливе без реалізації фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я. Так, реалізація фізичної складової здійснюється через оздоровчу рухову діяльність (гімнастичні вправи, оздоровчий біг, фітнес); запобігання гіподинамії; контроль за поставою; використання вправ щодо профілактики сколіозу; виконання дихальних вправ та гімнастики для очей; дотримання правил раціонального харчування, режиму праці та відпочинку. Соціальна складова здоров'я реалізується через використання форм і засобів навчання й виховання,

які мотивують до набуття знань, практичних умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності, особистісних характеристик щодо власного здоров'я; створення умов для самовираження; ініціацію різноманітних видів громадської діяльності та соціально-професійної мобільності тощо. Реалізація психічної складової здійснюється в умовах сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі; рефлексії; арт-терапії; психічної релаксації. Духовна складова здоров'я забезпечується здатністю особистості відчувати й сприймати прекрасне в житті, природі, мистецтві, літературі; усвідомлювати та керуватися життєвими цінностями. Таким чином, формування особистості засобами здоров'язбережувальних технологій неможливе без свідомого ставлення людини до власного здоров'я, визначення його цінності та потребує обов'язкового поєднання знань, практичних умінь і навичок, поведінкових та особистісних характеристик; виховання почуття відповідальності за збереження й зміцнення власного здоров'я та здоров'я оточуючих; дотримання здорового способу життя.

Висновки. Вважаємо, що використання в освітньому процесі вищих медичних навчальних закладів здоров'язбережувальних педагогічних технологій, що забезпечують практичну підготовку студентів до здоров'язбережувальної діяльності в галузі медицини, є ефективним засобом формування професійної компетентності майбутнього медичного фахівця та особистості в освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бухальська С. Є. Значимість професійно зорієнтованого виховання у формуванні професійної компетентності студентів в освітньому процесі вищих медичних навчальних закладів / С. Є. Бухальська // Нова педагогічна думка. – 2017. – № 3 (91). – С. 74–78.

2. Василенко О. М. Здоров'язбережувальні технології у виховному процесі дошкільного навчального закладу / О. М. Василенко // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2014. – Вип. 37. – С. 87–96.

3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с.

4. Донченко В. І. Методика навчання здоров'язбережувальних технологій студентів медичного університету: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Вікторія Іванівна Донченко. – Полтава, 2015. – 263 с.

5. Єфімова В. М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень / В. М. Єфімова // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 1. – С. 57–50.

6. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

7. Наскрізнi змістові лінії [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-linii>.

8. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н. К. Смирнов. – [Изд. 2-е]. – М.: АРКТИ, 2006. – 320 с.

9. Петров А. О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки / А. О. Петров // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 1. – С. 203–207.

10. Ткаченко В. Основні аспекти поняття «здоров'язбережувальні технології» / В. Ткаченко // Наука і освіта. – 2014. – № 3. – С. 177–180.

Дата надходження до редакції: 30.07.2018 р.

УДК 37(047):373:911

Ірина УДОВИЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор із науково-педагогічної
та методичної роботи Сумського ОІППО

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ НА ПРОФІЛЬНОМУ РІВНІ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто особливості навчання географії учнів старшої школи на профільному рівні. Продемонстровано можливості реалізації наскрізних навчальних тем із географії на прикладі глобалізації. Проаналізовано педагогічні умови навчання географії на профільному рівні учнів старшої школи.

Ключові слова: навчання, старша школа, профільний рівень, географія, глобалізація, педагогічні умови.

В статье раскрыты особенности обучения географии учеников старшей школы на профильном уровне. Отображены возможности реализации сквозных учебных тем по географии на примере глобализации. Проанализированы педагогические условия обучения географии на профильном уровне учеников старшей школы.

Ключевые слова: обучение, старшая школа, профильный уровень, география, глобализация, педагогические условия.